

L'autoritat en desig.

Algunes reflexions sobre subjecció i sexualitats

AINA PÉREZ FONTDEVILA

«Sabemos del amor por lo que alumbra, [...] por su modo de estar en la penumbra», com diu el poema de Manuel Alcántara (i la cançó de Mayte Martín). I ens plau aquesta imatge segons la qual mai no li veiem directament el rostre, sinó els efectes, les petjades. Enamorar-se és ben bé això: trobar-nos fent un gest que ens posa en el camí d'un rastre, i no tenir temps per dubtar-ne; permetre que la mà dreta ignori què fa l'esquerra. Sense massa explicacions, sense massa decisions, com si una intervenció resoluta del jo, com si una intromissió de la raó desvirtuessin l'amor, li restessin autenticitat. Senyorejar el desig, ser massa mestressa d'una mateixa en estimar; és a dir –per introduir la comparació de què em serviré d'aquí a un moment–, tenir-hi massa autoritat (ser-ne l'autora), sembla que en certifiqui la falsedat. Com si dominar, en aquest àmbit, volgués dir sempre subjectar, reprimir, amb i sense el reflexiu: és a dir, contenir, per un *coup de force* del jo, quelcom que no sóc jo i, alhora, per un *coup de force* del jo, contenir-se, contenir el jo, allò que li és més genuí, allò que en constituïria l'única signatura veritablement autèntica. Precisament aquella que, de fet, no pot traçar del tot perquè no pot signar sol.

Sovint pensem el desig, el plaer, la passió sota un paradigma similar a un dels que ha servit també per pensar la creació artística¹. És a dir, com allò que, provinent d'una instància aliena i superior –la font d'inspiració (les muses, les divinitats, l'Art en majúscules)— ens apressa, ens arrossega, ens sobrepassa, sense que ho puguem —i sovint, sense que ho vulguem— evitar. Enteses des d'aquest punt de vista, creativitat i passió dibuixen una ambigua figura per a la subjectivitat: espais de desagençament, en els quals no sóc jo (o no només sóc jo) qui traça un gest o una escriptura; i alhora, espais de singularització, perquè és a mi, a qui aquesta instància parla (sóc l'escollit/da: tinc talent, tinc do), i perquè aquest traç (el gest que faig com si fos un titella) esdevé, paradoxalment, la signatura del que m'és més propi. Ja no tant –o no només– del que em pertany, sinó del que m'és més genuí, idiosincràtic.

Tant en un cas com en l'altre, aquesta autenticitat no depèn, doncs, d'un subjecte plenament sobirà, sinó de l'obertura a l'alteritat, a un altre concret i encarnat –l'amant, l'amat/da, d'una banda; el/la lector/a de l'obra, de l'altra– però, sobretot, a aquesta alteritat sense rostre que és la instància que mou els fils per sobre de nosaltres. Enllà d'això, un altre tret comú enllaça aquestes concepcions de desig i creació: el fet que aquesta instància desagençadora no és pensada mai com una instància social perquè, de ser-ho, perdria la seva capacitat singularitzadora. En realitat, el paradigma que estic intentant descriure –sense subscriure– reforça la dicotomia públic/privat, cultural/natural, societat/individu: la força que ens

sobrepassa en el desig i en la creació prové d'un lloc salvatge, instintiu, natural, biològic, indomesticable; o bé d'un lloc diví, atemporal, universal, immutable, ideal. En qualsevol cas, d'un lloc imaginari que s'oposa sempre a l'espai social entès com a espai d'homogeneïtzació, repetició, normativitat, domesticitat, tradició o reproducció.

Visitar-lo, o —més exactament— tenir la sort de ser visitats per una instància que en provingui, ens permet produir quelcom únic, irreplicable, singular, i esdevenir, així, únics, irreplicables, singulars, és a dir, plenament humans. És precisament perquè no participa de l'àmbit del comú (en tots dos sentits: d'allò compartit i d'allò corrent), perquè té a veure amb la comunicació amb instàncies que excedeixen l'individu —almenys com a individu social— però sobretot la comunitat, que el producte d'aquest encontre pot llegir-se com a expressió genuïna de la interioritat d'un subjecte —malgrat que aquest no pugui sempre considerar-se'n la font o l'origen— enfront de les forces alienadores i —insisteixo— homogeneïtzadores de l'espai social, públic, exterior. En aquest sentit, aquesta comunicació en realitat constitueix o, com a mínim, ratifica (certifica, afirma, signa) el receptor com a subjecte/individu, entès com a entitat vinculada a la unitat, la indivisibilitat o la irreplicabilitat, i dotat d'un interior capaç d'establir-la, enllà de les interferències exteriors. La veritat o autenticitat que es descobreix en aquest encontre pot llegir-se com a intrínseca o extrínseca al subjecte, és a dir, com una essència interior velada per l'emboïll cultural que cal despulgar de contingència, o com una veritat immutable provinent d'una instància ideal. En ambdós casos, però, l'aïllament i el replegament en si, ja sigui en la soledat total de l'artista o en la comunitat tancada dels/les amants, esdevé condició d'aquest descobriment.

Si en l'àmbit de la creació aquesta ficció encara opera en la manera com construïm algunes de les figures d'artista o d'escriptor, en l'àmbit del desig, el plaer o la passió és evidentment insostenible que sentim sense patrons, aliens a narratives prèvies i compartides, i menys encara que els gests que s'hi vinculen ens confereixin un caràcter singular o irreplicable. Malgrat això, algunes resistències a considerar-ne la naturalesa social, cultural, construïda o textual potser es podrien

1 Com mostren Berensmeyer, Buelens i Demoor, al llarg de la història de l'art i de la literatura trobem una alternança entre concepcions "fortes" i "dèbils" de l'autoria, que depenen precisament del grau d'agència, propietat, autoritat, etc. que s'atribueix a l'autor/a. Sóc conscient, doncs, que descriu només un dels paradigmes a través dels quals s'entén l'autoria artística.

entendre també des de la resistència a abandonar aquesta ficció paradigmàtica, que, com vèiem, és també (o sobretot) una ficció sobre què vol dir ser jo.

Fa un moment escrivia sobre el lloc imaginari d'on brolla la font del desig i de la creativitat i el caracteritzava amb dues enumeracions que, juxtaposades, bé podrien titllar-se de caòtiques: un lloc instintiu, natural, biològic; un lloc atemporal, universal, ideal. D'una banda el cos, entès com a realitat indefugible i impermeable a la cultura (on la cultura restaria idiosincràsia distorsionant la veritat única d'aquest cos); de l'altra, precisament la possibilitat de transcendir-lo si el considerem allò que ens lliga a l'animalitat, a la repetició i a la reproducció (que s'oposen a la singularitat o a la individualitat). Diria que tots dos han funcionat tant en la ficció del desig o la sexualitat, com en la ficció de la creativitat. Sobre la darrera només vull apuntar que, si bé històricament s'associa al segon conjunt de trets i, per tant, a un subjecte capaç de sobreposar-se al jou del cos (precarí, contingent, sexual, concret, mortal, enganyós, distorsionador), també ha buscat en àmbits que tradicionalment s'hi associen —la naturalesa salvatge i indomesticable— el fonament de la seva reivindicació d'allò original, innovador, excepcional, etc., sempre en oposició a una influència social castradora per anodina, tradicional, repetitiva i normativa: aquest seria, per exemple, el paradigma d'algunes avantguardes i de les seves derivacions contemporànies². Pel que fa als discursos sobre el desig —d'entre els quals m'ocuparé només d'alguns dels que pretenen reivindicar les sexualitats no hegemòniques—, la tensió entre el singular i el social, més que en l'experiència de la relació sexual o amorosa —on es palesa d'una manera evident l'existència de narratives culturals—, es manifesta en la consideració de la seva orientació com a tret identitari, i ho fa —diria— en discursos políticament divergents.

Per començar, les propostes essencialistes o biològiques, d'herència vuitcentista, conceben el cos com a espai d'una veritat natural i original (ja sigui genètica, hormonal, cerebral, etc.), que les coercions socials poden oprimir o emmascarar però mai modificar: l'agència del subjecte rau aquí, doncs, en l'alliberament del jou social que reprimeix una sexualitat veritable a través del seu descobriment i de la seva reivindicació, però no en la possibilitat d'intervenir-hi³. En aquest cas, a/firmar el subjecte enfront de l'entorn social o la influència cultural implica subordinar-lo a una instància que constitueix la seva idiosincràsia però sobre la qual no hi té cap autoritat; una instància que, d'altra banda, obté la seva legitimitat del seu caràcter immutable, almenys mentre duri un cos efímer⁴. Aquest

2 Significativament, la feminitat ha anat canviant de rostre d'acord amb les fluctuacions en la concepció de la creativitat: quan aquesta s'ha entès com a transcendència del cos, aquella s'ha construït en relació a la naturalesa i a la reproducció, vetant així l'accés de les dones a la legitimitat creativa; quan s'ha entès, en canvi, com a espai del salvatge, la feminitat s'ha construït lligada a la domesticitat i a la reproducció cultural —el paradigma de la qual seria, enfront de l'art, l'artesanía. Per aprofundir en aquests aspectes, recomano el llibre de Michelle Coquillat *La poétique du mâle*.

3 En la mesura en què és un dels discursos que travessa les representacions de les sexualitats no hegemòniques, en podríem donar centenars d'exemples; de les sexuals, per il·lustratiu, el web *Born this way*, que es presenta com «a photo/essay project for gay adults (of all genders) to submit childhood pictures and stories [...] reflecting memories and early beginnings of their innate LGBTQ selves. Nurture allows what nature endows. It's their nature, their truth!». Us convido també a escoltar les cançons homònimes de Bobby Valentino (1975) i Lady Gaga (2011).

4 I, segons com es miri, més enllà, ja que la genètica és un vincle de l'individu

discurs amaga reversos políticament qüestionables, perquè exigeix de responsabilitat tant a l'individu com a l'entorn social⁵. D'una banda, produint uns efectes semblants als de la patologització trans, excusa els subjectes en restar-los capacitat d'agència i, per tant, d'elecció: si tota disculpa pressuposa la culpa, se sanciona un discurs hegemònic en el qual les categories sexuals apareixen clarament jerarquitzades, justificant la pertinença a la categoria inferioritzada. A més a més, possibilita una inclusió dins del marc social que garanteix la pervivència de categories estanques i pures (homosexual/heterosexual) i, en general, la continuïtat dels termes en què aquest marc es presenta: la visibilitat del desig homosexual no qüestiona l'hegemonia de l'heterosexualitat, ja que, com a expressió d'una veritat natural, la diversitat de representacions incideix de forma relativa en l'experiència dels individus. Com a molt, contribueix a alliberar aquells que ja estan marcats d'avançada amb una diferència que s'inscriu en un cos impermeable respecte d'allò que l'envolta.

Altres discursos sobre el desig no normatiu posen l'èmfasi en la pressió alienant d'un entorn hegemònic que, aquí, és clarament identificat com a patriarcal: reivindiquen una instància interior portadora d'una identitat autèntica, l'alliberament i la possibilitat d'expressió de la qual s'associen amb l'accés a una suposada plenitud com a éssers humans, que cal aconseguir mitjançant l'aïllament d'una societat coercitiva⁶. L'agència del jo en relació amb el desig queda aquí supeditada a una veritat interior que aquest cop cal descobrir «en la privacitat de les nostres psiques», com resa un manifest de 1970; l'autonomia o la sobirania rau, una vegada més, en la possibilitat d'alliberar aquesta veritat d'un entorn que ens obliga a emmascarar-la, fins i tot quan ens trobem davant el mirall. En un context feminista, on no és possible menystenir la importància política de postular que la biologia no és el destí, aquests discursos no reivindiquen el cos com a origen d'una veritat del desig, però no deixen de reforçar les dicotomies individu/societat i públic/privat, oblidant, doncs, almenys en part, aquella altra premissa feminista: que tot allò personal és polític. La societat és considerada un entramat normatiu, però es preserva un nucli privat i autèntic que en resta aliè i que pot recuperar-se. L'agència del subjecte es juga en aquest gest de recuperació, que el singularitza en la mesura en què el diferencia d'una massa social que porta les màscares d'unes "identitats coercitives", que són —aquestes sí— construïdes i per tant, segons aquesta lògica, falses.

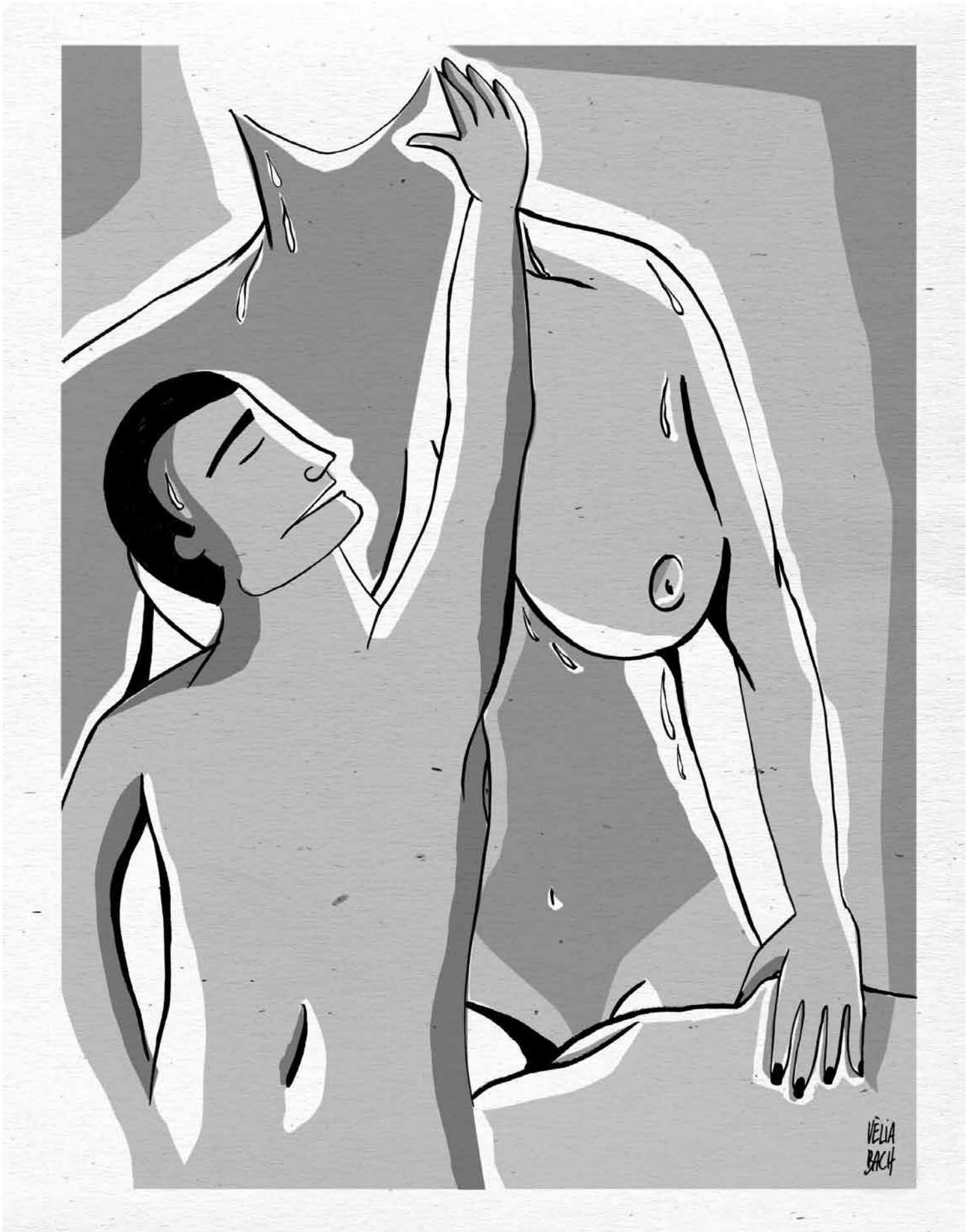
Malgrat que, des d'un punt de vista tant genealògic com ideològic, estiguin molt allunyades de les propostes exposades fins aquí, les lectures voluntaristes de la teoria *queer*⁷ ens permeten establir un

amb l'espècie, l'estirp, l'herència i, per tant, amb una instància en certa manera atemporal o, com a mínim, que transcendeix la precarietat del cos.

5 Per un aprofundiment en l'anàlisi de les conseqüències polítiques d'aquests discursos, recomano el llibre de Gerard Coll-Planas *La voluntad y el deseo*.

6 Em refereixo, per exemple, a alguns dels discursos que conformen el feminisme lesbic dels anys setanta, com es mostra al documental *Lesbiana. Une révolution parallèle*, que reflexiona a l'entorn dels moviments separatistes, o a alguns dels manifestos que Rafael Mérida recull a *Manifestos gays, lesbianos, queer*, com el que firma el col·lectiu Radicalesbianes. Les dues citacions que apareixen a continuació, al cos del text, estan extretes d'aquest manifest, titulat «La mujer identificada con mujeres».

7 Per a una lectura crítica d'aquestes propostes, recomano el llibre de Gerard Coll-Planas *La carn i la metàfora*, disponible en traducció castellana. Hi trobareu també alguns exemples.

diàleg amb els postulats sobre la subjectivitat que, com he intentat mostrar, les estructurin. Gràcies a una (esbiaixada) interpretació de la performativitat del gènere, de Judith Butler, aquestes lectures es deslliuren del cos (que ara és interpretat com a materialització discursiva) i de la noció d'interioritat lligada a una veritat que cal descobrir i expressar (una interioritat que és, aquí, l'efecte del procés de subjectivació, i no el seu principi); i així, subsumeixen en el primer el segon terme dels binomis cultural/natural, públic/privat, exterior/interior. No obstant això, el menyspreu d'allò social no és menor que en les altres propostes: en una consideració d'allò cultural com a absolutament mal·leable⁸, el producte d'aquestes lectures és —ara sí— un subjecte plenament sobirà, que ja no li deu res a una instància que el co-signi, ni corporal ni ideal. Com si la comprensió del caràcter construït del gènere, la sexualitat i, en darrer terme, la identitat en tots els seus aspectes —una comprensió que singularitza aquells que hi accedeixen enfront d'una massa que viu en la ficció de la naturalesa—, i com si el descobriment de l'absència d'un origen o d'una veritat per al desig, dotessin al subjecte de plena autoritat respecte a les seves posades en escena.

D'aquesta manera, la ficció d'una singularitat a la qual s'accedeix a través de l'exercici de la sobirania —més o menys plena, més o menys lligada a l'autoritat com a origen o com a possibilitat d'accés a un origen aliè— funciona tant en aquest com en els discursos que he intentat analitzar anteriorment, sostenint una afalagadora fantasia del jo, un jo que, d'alguna manera, continua esforçant-se en preservar un espai allunyat del «món comú», com resa el títol de Marina Garcés; un espai on situar allò que li és més propi, allò que, en última instància, el fa qui és.

Lluny d'aquest imaginari, una lectura atenta de les propostes *queer* —com la que fa bona part de l'activisme i de la teoria—, pren nota del vincle vital de la subjectivitat amb un entramat normatiu que no només la coarta o l'oprimeix sinó que l'habilita, i del qual no es pot desfer sense desfer-se, malgrat que hi pugui negociar en negociar-se. La interioritat, ara, és veritablement un producte de l'exterioritat, sense amagatalls on encastellar-se. Al seu torn, l'exterioritat, el món comú, tampoc surt indemne d'aquest reconeixement, perquè l'agència del subjecte (que el discurs social habilita com a agent, precisament) rau en la seva capacitat de transformar-lo per transformar-se, i viceversa, sense la possibilitat que s'esdevingui una transformació al marge de l'altra. Però amb la possibilitat —i amb la responsabilitat— que s'esdevingui alguna transformació, encara que no ens faci excepcionals, únics, irrepetibles, si això significa desvincular-nos d'allò compartit i d'allò corrent. El reconeixement que esdevenim subjectes, i subjectes de desig, a través de la subjecció a les normatives de poder i als discursos culturals on es materialitzen, no ens impossibilita com a agents capaços de diversificar, flexibilitzar o desviar aquestes normes que ens subjecten malgrat que no les haguem dictat nosaltres; no ens impedeix ampliar l'àmbit d'allò que podem imaginar, entendre i viure, transformant uns discursos que, no obstant això, continuaran interpel·lant-nos i construint-nos. De la mateixa manera que no poder considerar-nos mestresses i amos del nostre desig, autores del gest a què ens aboca, no ens eximeix d'assumir-ne les conseqüències ni de

8 Consideració que és hereva del binomi cultural/natural, que en aquest sentit resta per desconstruir. Tot i que allò natural es llegeix aquí com a construcció discursiva, entendre allò cultural com a mal·leable continua remetent a un oposat immutable.

pensar-nos i exercitar-nos per eixamplar els límits d'allò que podem fer i, sobretot, deixar-nos fer; els límits de l'espai on l'escriptura pot traçar-se, malgrat que continuem sense poder —i sense voler, si us plau— signar-la sols.

Aquest article s'inscriu dins del projecte *¿Corpus auctoris? Análisis teórico-práctico de los procesos de autorización de la obra artístico-literaria como materialización de la figura auctorial* (<http://bit.ly/1gWD1xr>), del grup de recerca consolidat Cos i Textualitat.

Aina Pérez Fontdevila és llicenciada en Filologia hispànica (UB) i màster en Literatura comparada (UAB). Des de 2008, és investigadora del grup Cos i Textualitat (Universitat Autònoma de Barcelona), on desenvolupa una tesi doctoral sobre les relacions entre autoria i gènere. Compagina la tasca investigadora amb l'educativa i divulgativa, impartint cursos de formació en matèria de gènere i sexualitat a diverses entitats. És coeditora dels volums *El cuerpo en mente. Versiones del ser desde el pensamiento contemporáneo* i *A flor de text. Representacions de la corporeïtat als llenguatges artístics*, i ha coordinat el dossier *Poderes e saberes do corpo* (revista *Interfaces*, Rio de Janeiro).

Bibliografia

- Berensmeyer, Ingo, Gert Buelens i Marysa Demoor, "Authorship as Cultural Performance: New Perspectives in Authorship Studies", *ZAA. Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik. A Quarterly of Language, Literature and Culture*, 60.1, 2012.
- Coll-Planas, Gerard, *La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de lesbianas, gays y trans*, Madrid, Egales, 2010.
- _____, *La carn i la metàfora. Una reflexió sobre el cos en la teoria queer*, Barcelona, EdiUoc, 2011.
- Coquillat, Michelle, *La poetique du mâle*, París, Gallimard, 1982.
- Mérida, Rafael M., *Manifiestos gays, lesbianos, queer. Testimonios de una lucha (1969-1994)*, Barcelona, Icaria, 2009.